

NAUKI O BEZPIECZEŃSTWIE / SECURITY STUDIES

ANDRZEJ SOBOŃ
MARTA ADAMCZEWSKA

ORGANIZACJE SPOŁECZNE W REALIZACJI ZADAŃ PROOBRONNYCH

1. Wstęp

Konstytucyjne prawo wolności zrzeszania jest podstawą tworzenia wszelkich form organizacji, które łączą społeczeństwo. Organizacje społeczne rozumiane są jako „grupa celowa, zrzeszenie zmierzające do realizacji postawionych przed sobą celów w sposób zorganizowany”. Wyróżnić można organizacje społeczne o charakterze nieformalnym i formalnym. Pierwszy rodzaj odnosi się do grupy ludzi o podobnych zainteresowaniach i celach, która spotyka się spontanicznie. Organizacje formalne stanowią natomiast zrzeszenia, które są zarejestrowane zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Wzrastające zaangażowanie w takich organizacjach wskazane zostało w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju – Polska 2030. Według założeń dokumentu wskaźnik zaangażowania w organizacjach społecznych wzrośnie w kraju z 16% w 2010 r. do 40% w 2030 r.¹ Efektem tak znaczącego wzrostu będzie poszukiwanie wsparcia w pierwszej kolejności w organizacjach społecznych i samorządach lokalnych, a dopiero następnie w organach państwowych². Wzrost ten będzie wyzwaniem dla państwa, które powinno w odpowiedni sposób wykorzystać potencjał organizacji społecznych.

Działania pozamilitarne (społeczne) ujęte są w ramach podsystemu wsparcia Systemu Bezpieczeństwa Narodowego. Brakuje jednak wskazania obszarów, w które mogliby zaangażować się członkowie takich organizacji. Szczególnie widoczne jest to na przykładzie organizacji o charakterze proobronnym. W swoich zadaniach ujmują one działania na rzecz obronności państwa, lecz w większości przypadków ograniczają się wyłącznie do realizacji szkoleń i budowania

ANDRZEJ SOBOŃ – Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2540-2252>, e-mail: a.sobon@akademia.mil.pl

MARTA ADAMCZEWSKA – Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4069-8277>, e-mail: m.adamczewska@akademia.mil.pl

¹ Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji 2013, s. 139.

² Tamże, s. 119.

świadomości społeczeństwa. Problemem jest już samo zdefiniowanie, czym są organizacje proobronne. Mimo wieloletnich doświadczeń i aktywności w tym obszarze brakuje jednej spójnej definicji. Według *Leksykonu wiedzy wojskowej* definiuje się je jako „typ zrzeszeń, stowarzyszeń, związków, organizacji środowiskowych, które w swoich programach uwzględniają przysposobienie ludności do obrony kraju”³. Obecnie tego typu organizacje nazywane są organizacjami proobronnymi. Autorzy raportu Narodowego Centrum Studiów Strategicznych definiują je jako „stowarzyszenia i związki, które w swoich programach funkcjonowania w szerokim zakresie uwzględniają tematykę wychowania patriotyczno-obywatelskiego oraz problematykę tzw. przysposobienia wojskowego – czyli przygotowania członków do wykonywania zadań realizowanych przez struktury Obrony Cywilnej oraz Obrony Terytorialnej, a także wstępne przygotowanie młodzieży do służby w jednostkach zawodowych SZ RP”⁴. Przemysław Wywiół stwierdza natomiast, że „organizacje proobronne łączą pasje i zainteresowania swoich członków sprawami bezpieczeństwa narodowego z ich działalnością na rzecz umacniania obronności państwa. Aktywność ta przybiera różne formy, od popularyzowania wiedzy na temat obronności do szkolenia wojskowego i przygotowania społeczeństwa na wypadek wojny”⁵. Aleksandra Skrabacz uważa z kolei, że organizacje proobronne są pojęciem szerszym niż organizacje paramilitarne⁶. Analiza literatury przedmiotu pozwala więc wysunąć wniosek, że „organizacjami proobronnymi są wszystkie podmioty, które wspierają i działają na rzecz obronności zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny, oraz bezpieczeństwa obywateli, ale nie są organizacjami obronnymi”⁷.

Dobór kryterium przedmiotowego (podstawy prawne, niemilitarne przygotowania społeczeństwa, proces zarządzania kryzysowego, edukacja dla bezpieczeństwa) przeprowadzono w oparciu o dogłębną analizę literatury naukowej, w której wykryto lukę badawczą wobec analizowanych czynników porównawczych w obszarze obronnym, stanowiącym główny cel artykułu. W dokonanej analizie zastosowano kryterium podmiotowe w oparciu o wybór pięciu państw – Polski, Czech, Słowacji, Węgier jako grupy V4 oraz Litwy. Zidentyfikowana w ten sposób sytuacja problemowa doprowadziła do sformułowania głównego problemu badawczego, a mianowicie: W jaki sposób badane kraje wykorzystują organizacje społeczne w aspekcie powszechnej obrony oraz podnoszenia obronności państwa? Aby osiągnąć cel przeprowadzonych badań, dokonano fragmentacji głównego problemu badawczego, identyfikując następujące problemy szczegółowe: 1) Jaka jest istota funkcjonowania organizacji proobronnych? 2) Jakie są doświadczenia

³ *Leksykon wiedzy wojskowej*, pod red. M. Laprusa, Warszawa 1979, s. 288.

⁴ M. Paszyn, M. Kordowski, W. Zalewski, *Koncepcja Obrony Terytorialnej w Polsce*, Warszawa 2015, s. 32.

⁵ A. Soboń, *Proobronność Rzeczypospolitej Polskiej. Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2019, s. 63.

⁶ A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego III RP w świetle integracji z Unią Europejską*, „Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej” 2003, nr 2, s. 139.

⁷ A. Soboń, *Proobronność Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 80.

polskich organizacji proobronnych? 3) Jakie są praktyki wybranych państw w aspekcie powszechnej obrony? 4) Jakie są kierunki rozwijania inicjatyw proobronnych w Polsce?

2. Istota funkcjonowania organizacji proobronnych

W *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa* obrona narodowa (państwa) jest ujmowana jako jedna z podstawowych sfer działalności państwa ukierunkowanych na przygotowanie i użycie posiadanego potencjału w celu przeciwdziałania zagrożeniom godzącym w jego interes⁸. Stąd szczególne miejsce obrony narodowej w nauce oraz postrzeganie jej roli związane zarówno z przetrwaniem, jak i z gwarancją rozwoju państwa. Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wskazuje na poszanowanie wolności i sprawiedliwości, współdziałanie władz, dialog społeczny oraz uprawnienia dla obywateli i ich wspólnot. Zatem odnosi się do bytu jako podmiotu bezpieczeństwa. Podmioty niepaństwowe, nazywane sektorem pozarządowym (NGO) lub częściej trzecim sektorem, przyczyniają się do aktywizacji postaw obywatelskich, włączając obywateli w działania na rzecz bezpieczeństwa społecznego. Patriotyczne postawy trzeciego sektora połączone z gotowością ponoszenia ofiar dla ojczyzny stają się elementem obrony powszechnej państwa. Organizacje proobronne mogą wykonywać zadania na rzecz systemu obronnego państwa. Według Waldemara Kitlera mogą to być zadania obronne o charakterze: przygotowawczym, interwencyjnym i odbudowy. Do zadań obronnych o charakterze przygotowawczym należą zadania zlecone, obejmujące przedsięwzięcia edukacyjne przygotowujące społeczeństwo do działania oraz przetrwania w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Zadania interwencyjne mogą być realizowane w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny jako zadania operacyjne i reagowania. Odmiennie kształtują się zadania odbudowy, w których po zażegnaniu zagrożenia organizacje społeczne będą współpracować z instytucjami państwowymi i organami samorządu terytorialnego w celu przywrócenia normalnego stanu funkcjonowania państwa⁹. Państwo, angażując zasoby organizacji pozarządowych, może zwiększać swój potencjał obronny w ramach pozamilitarnych przygotowań obronnych¹⁰.

Organizacje pozarządowe wpisują się w szeroko pojętą politykę bezpieczeństwa. Precyzyjne określenie perspektyw proobronnych na rzecz systemu bezpieczeństwa narodowego wymaga przedstawienia zaangażowania organizacji paramilitarnych. Biorąc pod uwagę z jednej strony potencjał organizacji proobronnych, a z drugiej ogrom potrzeb, celów i interesów bezpieczeństwa narodowego, należy

⁸ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, pod red. J. Pawłowskiego, B. Zdrodowskiego, M. Kuliczkowskiego, Toruń 2020, s. 135.

⁹ W. Kitler, *Podstawy teoretyczne przygotowań obronnych państwa w kontekście potrzeb i zadań obronnych*, „Zeszyt Problematyki TWO” 2011, nr 1(65), s. 19.

¹⁰ M. Kuliczkowski, *Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce: próba systematyzacji procesualnych oraz funkcjonalnych aspektów przygotowań*, Warszawa 2016, s. 40.

uwzględnić możliwości wykorzystania organizacji proobronnych. Obszary tejsze współpracy powinny obejmować realizację zadań obronnych i ochrony ludności oraz kształtowania umiejętności współdziałania podczas stanów nadzwyczajnych w wyspecjalizowanych dziedzinach (np. ratownictwo) lub formacjach samoobrony stanowiących elementy sił obrony cywilnej. Organizacje proobronne wykonują zadania w ramach powszechnego obowiązku obrony na podstawie ustaw i innych aktów prawnych. Obowiązek ten obliguje organizacje proobronne do współdziałania z organami wojskowymi i właściwymi wojewodami oraz wójtami (burmistrzami, prezydentami miast) lub starostami w zakresie administrowania rezerwami osobowymi. Następstwem tego jest realizowanie na polecenie wojewody przedsięwzięć wynikających z zadań w ramach obrony ojczyzny (art. 30, pkt 2)¹¹. Dodatkowo w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny organizacje społeczne są zobowiązane do wykonywania świadczeń rzeczowych, polegających na oddaniu posiadanych nieruchomości i rzeczy ruchomych do używania przez Siły Zbrojne lub jednostki organizacyjne wykonujące zadania na potrzeby obrony państwa (art. 638, pkt 1)¹². Świadczenia te nakładane są przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta (art. 640, pkt 1)¹³. Zgodnie z art. 640, pkt 2 wydawane są one w formie decyzji z rygorem natychmiastowej wykonalności. Ustawodawca zaznaczył jednak, że w uzasadnionych przypadkach świadczenia mogą być nałożone w drodze obwieszczenia bądź w innej formie. Zgodnie z zapisami Ustawy Rada Ministrów w rozporządzeniu dookreśli szczegóły dotyczące nakładania świadczeń, w tym wzory dokumentów, warunki i tryb odpłatności, ustalenia i wypłacenia odszkodowań oraz ryczałtu i należności (art. 640, pkt 8)¹⁴. Dlatego autorzy zwracają uwagę na modernizację systemu proobronnego państwa do wykonywania nałożonych zadań obronnych oraz przygotowanie ludności i warunków jej ochrony na wypadek wojny¹⁵.

3. Doświadczenia polskich organizacji proobronnych

Zmiany w obszarze bezpieczeństwa, jakie nastąpiły po roku 1989, pozwoliły na funkcjonowanie wspomnianych organizacji w środowisku wolnym od komunizmu oraz zagrożeń o charakterze militarnym. Stan ten trwał do 2014 r., kiedy doszło do konfliktu na terenie Ukrainy i aneksji Krymu przez Federację Rosyjską. Taka sytuacja wymusiła na państwach dokonanie ponownej samoidentyfikacji strategicznej w kwestii bezpieczeństwa i uwzględnienia nowego zagrożenia, jakim w tym wypadku okazały się działania hybrydowe.

Organizacje proobronne w ramach swojej działalności statutowej realizują wiele szkoleń oraz programów mających na celu zwiększenie wiedzy nie tylko

¹¹ Ustawa o obronie Ojczyzny, Dz.U. z 2022 r., poz. 655.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ A. Soboń, *Proobronność Rzeczypospolitej Polskiej...*

swoich członków, ale także całego społeczeństwa. Jako przykład mogą posłużyć działania realizowane przez Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (WOPR), które poszerza wiedzę społeczną, a także członków innych organizacji proobronnych w zakresie ratownictwa wodnego¹⁶. Warte uwagi są także kursy realizowane przez stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl Ruch na rzecz Obrony Terytorialnej. Realizuje ono m.in. szkolenia z zakresu działań rozpoznawczych oraz walki w mieście, które pozwalają na przygotowanie chętnych osób do działania w przypadku wystąpienia zagrożenia zewnętrznego¹⁷. W lipcu 2021 r. Jednostka Strzelecka 4051 Włocławek rozpoczęła współpracę z Fabryką Broni „Łucznik” w celu pozyskania dla organizacji karabinków MSBS 5,56 GROT, które mają pozwolić na przygotowanie przyszłych kandydatów do służby w wojsku¹⁸. Natomiast Grupa Ratownictwa Specjalistycznej Organizacji Proobronna Bizon z Solca Kujawskiego została włączona do Systemu Wspomagania Decyzji Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Bydgoszczy, dzięki czemu aktywnie realizuje działania poszukiwawcze oraz związane z likwidacją szkód w wyniku nawałnic i innych klęsk. Znaczący wkład w rozwój postaw patriotycznych i proobronnych ma również działanie podejmowane przez Fundację na rzecz Bezpieczeństwa i Obrony Kraju „Combat Alert”. Organizacja ta prowadzi dwa szkolenia ogólnopolskie – Letni oraz Zimowy Combat Alert, które realizowane są we współpracy z 15 Giżycką Brygadą Zmechanizowaną¹⁹. Letnia edycja realizowana jest w dwóch etapach. W pierwszym etapie członkowie odbywają przeszkolenie na podpunktach nauczania, następnie realizują 24-godzinne ćwiczenia z wykorzystaniem karabinków ASG, środków pozoracji pola walki oraz pojazdów wojskowych. Zimowa edycja jest ukierunkowana wyłącznie na prowadzenie specjalistycznych szkoleń realizowanych przez żołnierzy 15 Giżyckiej Brygady Zmechanizowanej. Od 2016 r. prowadzone jest szkolenie organizacji proobronnych przez Oddział Specjalny Żandarmerii Wojskowej w Mińsku Mazowieckim. W trakcie szkoleń członkowie organizacji zdobywają umiejętności i wiedzę przydatną w przyszłym procesie szkolenia²⁰. Powyżej podano tylko kilka przykładowych szkoleń prowadzonych przez organizacje proobronne. Wiele z nich odbywa wewnętrzne szkolenia podnoszące kwalifikacje członków w oparciu o wewnętrzne programy szkoleniowe.

Jednak rozwój części z tych organizacji, a przede wszystkim poprawność merytoryczna prowadzonych szkoleń, nie byłyby możliwe bez wsparcia ze strony organów państwowych. Resort obrony narodowej współpracuje z partnerami społecznymi zgodnie z Decyzją nr 168/MON z dnia 7 grudnia 2020 r. Decyzja ta wprowadziła oprócz porozumienia o współpracy możliwość podpisania umowy

¹⁶ A. Tomczak, *Rola organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2016, s. 251.

¹⁷ Tamże, s. 177.

¹⁸ MSBS GROT dla Jednostki Strzeleckiej 4051 Włocławek, <https://fabrykabroni.pl/2021/07/15/msbs-grot-dla-jednostki-strzeleckiej-4051-wloclawek/>.

¹⁹ M. Adamczewska, *Organizacje społeczne jako potencjał obronny państwa*, Warszawa 2020, s. 56.

²⁰ Tamże, s. 83.

partnerskiej. Zasadniczą różnicą pomiędzy porozumieniem o współpracy a umową partnerską jest zakres jego obowiązywania. Porozumienie organizacja podpisuje z dowódcą danej jednostki wojskowej bądź Ministerstwem Obrony Narodowej, natomiast umowa podpisywana jest przez Ministra Obrony Narodowej. Umowa partnerska pozwala na wskazanie zadań MON i organizacji w kwestii związanej z podnoszeniem umiejętności społeczeństwa w obszarach ważnych dla bezpieczeństwa państwa. Organizacje mogą ponadto uzyskać wsparcie resortu w zakresie podnoszenia kwalifikacji członków, dzięki czemu będą mogły aktywnie włączać się w proces kształcenia uczniów oddziałów przygotowania wojskowego²¹. Współdziałanie organizacji proobronnych z resortem obrony narodowej nabrało szczególnego znaczenia w 2016 r., kiedy organizacje te po raz pierwszy zostały zaangażowane w ćwiczenia pod kryptonimem „Anakonda-16”. Doświadczenia zebrane między rokiem 2016 a 2021 pozwoliły w 2021 r. na włączenie organizacji do ćwiczeń pod kryptonimem „Dragon-21”. Odpowiadały one, wspólnie z 18 Dywizją Zmechanizowaną, za ewakuację zbiorów znajdujących się w Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu²².

Wspomniane wcześniej porozumienie o współpracy pozwala organizacji na zawężenie obszaru współpracy do konkretnej jednostki wojskowej bądź rodzaju sił zbrojnych. Godnym odnotowania przykładem, obrazującym takie współdziałanie, jest porozumienie zawarte podczas obchodów Dnia Myśli Braterskiej w 2020 r. pomiędzy Wojskiem Obrony Terytorialnej (WOT) a Związkiem Harcerstwa Polskiego i Związkiem Harcerstwa Rzeczypospolitej²³. W ramach nawiązanej współpracy WOT miał wesprzeć środowisko harcerskie w organizacji European Jamboree 2020. Ponadto realizowane miały być dwa projekty: „Braterstwo munduru” pozwalające na szkolenie harcerzy w ramach brygad OT oraz realizację wydarzenia „Złot pokoleń w mundurach” upowszechniającego tradycję i historię środowiska. Ze względu na rozprzestrzenienie wirusa SARS-CoV-2 realizacja planu współpracy zostało odłożona w czasie. Jako kolejny przykład może posłużyć porozumienie zawarte w 2016 r. pomiędzy 15 Giżycką Brygadą Zmechanizowaną a Fundacją na rzecz Obronności i Bezpieczeństwa Kraju „Combat Alert”²⁴. Porozumienie to pozwoliło na realizację wspomnianych ćwiczeń Zimowy oraz Letni „Combat Alert”.

Kształtowanie świadomości proobronnej społeczeństwa poprzez przygotowanie osób do realizacji zadań proobronnych w realizacji zadań z zakresu zapewnienia bezpieczeństwa publicznego jest celem statutowym większości organizacji proobronnych. Szerokie spektrum potencjału ochronnego tworzą organizacje ratownicze, takie jak ochotnicze straże pożarne, pogotowia ratownictwa górskiego

²¹ Decyzja nr 168/MON z dnia 7 grudnia 2020 r., § 8–31.

²² M. Husar, *Ewakuacja zbiorów muzealnych*, <https://www.wojsko-polskie.pl/dgrsz/articles/aktualnosci-w/ewakuacja-zbiorow-muzealnych/>.

²³ M. Pietrzak, *Porozumienie o współpracy żołnierzy z harcerzami*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/486725/porozumienie-o-wspolpracy-zolnierzy-z-harcerzami#>.

²⁴ *Porozumienie o współpracy z dnia 13.03.2016 r. pomiędzy 15 Giżycką Brygadą Zmechanizowaną a Fundacją na rzecz Obronności i Bezpieczeństwa Kraju „Combat Alert”*, <https://archiwum2019-15gbz.wp.mil.pl/pl/pages/rejestr-porozumien-2019-02-04-v/index.html>.

i wodnego, których celem jest ratowanie życia, zdrowia, mienia i środowiska przed klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami. Co więcej, w niektórych dziedzinach pełnią one rolę pierwszoplanową lub przyczyniają się do wykonywania zadań, których państwo nie jest w stanie podjąć. Z analizy doświadczenia litewskiego wynika, że potencjał organizacji proobronnych powinien zostać uznany za konieczny dla rozwoju zdolności do obrony państwa. Interesującym wątkiem jest skuteczność działania Litewskiego Związku Strzelców oraz jego pomoc udzielana w różnych sytuacjach na rzecz sił zbrojnych, policji, straży, inspekcji, administracji rządowej oraz organów samorządu terytorialnego. Wzrost poziomu zagrożeń niemilitarnych dla bezpieczeństwa powoduje, że potencjał organizacji proobronnych w sytuacjach kryzysowych w znacznym stopniu zasila pododdziały Wojsk Obrony Terytorialnej. Nie oznacza to w żadnym wypadku powstawania konfliktu interesów w wypełnianiu przestrzeni obronnej i proobronnej Polski. Z jednej strony członkowie organizacji społecznych szkolący żołnierzy terytorialnej służby wojskowej, a z drugiej odpowiednio przeszkoleni żołnierze pododdziałów WOT stanowią bezprecedensowy potencjał organizacji proobronnych. Ponadto przyczyniają się do wzrostu możliwości pomocy całemu społeczeństwu. Takiego zdania jest również dowódca WOT gen. dyw. Wiesław Kukuła, konkludując, że żołnierze WOT są częścią społeczności lokalnych, a wykształcenie w nich zdolności ratowniczych uczyni nasze społeczności bezpieczniejszymi również w czasie pokoju.

Pojawienie się wirusa SARS-CoV-2 zaskoczyło cały świat. Pomoc służbie zdrowia oraz jednostkom administracji publicznej była udzielana przez wiele jednostek strzeleckich, organizacji proobronnych i społecznych, których członkowie są także żołnierzami terytorialnej służby wojskowej (TSW). Początkowo projekt WOT otrzymał nazwę „Odporna wiosna”, ale w związku z dalszym rozwojem pandemii została ona zmieniona na „Trwała odporność”. Przeprowadzone wywiady wśród członków organizacji proobronnych potwierdzają, że aktywnie uczestniczyli w ograniczaniu skutków pandemii koronawirusa. Wśród wielu działań wspomagających służbę zdrowia można wymienić: pomoc osobom dotkniętym chorobą, pomiar temperatury we wskazanych miejscach, dostawę paczek oraz opiekę nad osobami starszymi.

Dalsze przygotowania organizacji proobronnych do eliminacji zagrożeń (ataki terrorystyczne, wypadki komunikacyjne, zagrożenia naturalne) powinny wprowadzać nowy wymiar reagowania kryzysowego z wykorzystaniem trzeciego sektora. W oparciu o doświadczenia zdobyte podczas pandemii koronawirusa należy prowadzić szkolenia z pomocy władzom samorządowym i służbom ratowniczym w pozamilitarnych sytuacjach kryzysowych takich jak: susze, powodzie, pożary, silne wiatry, burze, zlodowacenia, katastrofy drogowe, akcje poszukiwawcze w lasach, górach i innych terenach, budowa i ochrona obwałowań przeciwpowodziowych. Pozwoli to na wzmacnianie potencjału ludzkiego WOT oraz służb publicznych i władz lokalnych. Nabyta praktyka mogłaby być także wykorzystywana przez wydziały bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego urzędów wojewódzkich. Członkowie organizacji proobronnych to także żołnierze TSW, którzy codzienne wykonują pracę zawodową, a mundury zakładają

do udziału w akcjach. Często dysponują już umiejętnościami w pewnych obszarach kryzysowych, a dzięki szkoleniom stali się skuteczniejsi w ratowaniu życia i mienia społeczności lokalnych.

4. Doświadczenia wybranych państw w aspekcie powszechnej obrony

Zapewnienie suwerenności, nienaruszalności terytorialnej, ochrona demokratycznych wartości wraz z ochroną życia, zdrowia i wartości materialnych jest podstawowym obowiązkiem i funkcją państwa. Zwiększanie udziału obywateli w zapewnieniu własnego bezpieczeństwa jest zgodne z treściami strategii bezpieczeństwa. Jest to jeden z warunków bezpieczeństwa państwa. Naczelnymi aktami prawnymi określającymi udział obywateli w zadaniach obronnych w Polsce, Czechach, Słowacji, Węgrzech oraz na Litwie są konstytucje stanowiące o prawie zrzeszania się obywateli. Polska ustawa zasadnicza z 1997 r. zapewnia możliwość zrzeszania się w ramach „związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji”²⁵. Na Węgrzech obowiązuje dość specyficzna interpretacja charakteru organizacji pozarządowych, którą można sklasyfikować w ramach oddzielnej kategorii ruchów obywatelskich lub organizacji społecznych. Organizacje pozarządowe mogą działać, jeśli spełniają wymagania władzy: nie są polityczne, nie są obywatelskie, są utworzone i w pełni kontrolowane przez państwo. Organizacje pozarządowe w Republice Czeskiej są silnie zróżnicowane, a relacje między sektorem publicznym a organizacjami pozarządowymi zależą w większym stopniu od rozwiązań prawnych. Na podobnych warunkach przebiega współpraca między sektorem pozarządowym a państwem na Słowacji. Słowackie organizacje pozarządowe są ważnym ogniwem edukacji dla bezpieczeństwa, ale administracja państwowa nie ma wpływu na zarządzanie organizacjami ani na ich działalność. We wszystkich tych państwach zabrania się działalności odwołującej się do nazizmu, faszyzmu i komunizmu, zabrania się stosowania przemocy, nienawiści rasowej i narodowościowej. Analiza porównawcza wykazuje, że w badanych strategiach widoczny jest brak bezpośredniego odniesienia do sektora proobronnego. W praktyce funkcjonowania państwa czeskiego oraz słowackiego przygotowanie społeczeństwa do rozwiązywania problemów związanych z sytuacjami kryzysowymi wchodzi w zakres kompetencji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które organizuje szkolenia dla administracji rządowej i samorządowej w celu właściwego przygotowania w razie wystąpienia sytuacji kryzysowej. Na Węgrzech na wypadek zaistnienia sytuacji kryzysowych została powołana Narodowa Dyrekcja Generalna do spraw Zarządzania Kryzysowego.

²⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., rozdz. I, art. 12, Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>.

W Polsce jest to Rządowe Centrum Bezpieczeństwa jako Krajowe Centrum Zarządzania Kryzysowego. W działaniach wskazanych organów trudno dopatrywać się większego uznania dla działań proobronnych oferowanych przez organizacje proobronne.

W kontekście rozważań proobronnych właściwe wydaje się więc zwrócenie uwagi na rozwiązania litewskie. W Ustawie o podstawach bezpieczeństwa narodowego Republiki Litewskiej wskazano, że za bezpieczeństwo narodowe odpowiadają także organizacje i stowarzyszenia utworzone przez obywateli²⁶. Bezpieczeństwo Litwy przy współdziałaniu organizacji społecznych tworzy Litewski Związek Strzelecki²⁷, który jest największą organizacją proobronną na Litwie²⁸ włączoną w system obronny państwa. Jego pododdziały bojowe wchodzi w skład systemu obrony narodowej Litwy²⁹. Litewscy strzelcy wspierają działania służb i straży³⁰, jak np. policja, Państwowa Straż Graniczna, służby ratownictwa, ale także prowadzą działalność edukacyjną z zakresu bezpieczeństwa³¹. Litewski Związek Strzelecki, realizując zadania na rzecz bezpieczeństwa narodowego³², podlega Ministerstwu Obrony Narodowej Litwy³³. Także w Polsce organizacje proobronne mogą być partnerami w działaniach podejmowanych przez organy państwa w celu zapewnienia bezpieczeństwa. Wymagane jest jednak – tak jak na Litwie – jasne sprecyzowanie zadań, praw i obowiązków realizowanych przez organizacje proobronne, umiejscowienie ich w podsystemach systemu bezpieczeństwa narodowego³⁴.

5. Wnioski i kierunki rozwoju inicjatyw proobronnych w Polsce

Spółeczeństwo obywatelskie stanowi podstawę rozwoju państwa. Konstytucyjne prawo wolności zrzeszania znajduje swoje odzwierciedlenie w coraz liczniej powstających organizacjach społecznych. W polskim systemie prawnym rozróżniamy dwa podstawowe typy organizacji: stowarzyszenia oraz fundacje. Część z nich w swoich celach ujmuje zadania związane ze zwiększaniem wiedzy społeczeństwa na temat obronności i bezpieczeństwa. Organizacje tego typu włączane są w działania państwa w tym zakresie. Widoczne jest to w dokumentach

²⁶ Ustawa z dnia 19 grudnia 1996 r. o podstawach bezpieczeństwa narodowego Republiki Litewskiej, art. 2.

²⁷ Tamże, art. 8.

²⁸ Tamże, art. 13.

²⁹ Ustawa z dnia 5 maja 1998 r. o organizacji systemu obrony narodowej Republiki Litewskiej i służbie wojskowej, art. 3.

³⁰ Tamże, s. 590.

³¹ Tamże, s. 590.

³² Tamże, s. 590.

³³ Ministerstwo Obrony Narodowej Republiki Litewskiej, <https://kam.lt/en/structure_and_contacts/structute_of_mnd.html>, dostęp: 25.04.2021.

³⁴ Podstawy bezpieczeństwa..., s. 590.

strategicznych, które wskazują na możliwości płynące z wykorzystania doświadczenia i specjalistycznej wiedzy organizacji. Część zadań stawianych przed organizacjami zawarta jest w Strategiach Rozwoju Kraju, Strategii Bezpieczeństwa Narodowego, Strategii Rozwoju Bezpieczeństwa Narodowego, Planie Zarządzania Kryzysowego. Brakuje jednak ustawy, która regulowałaby działania i ukazywała możliwe zaangażowanie wszystkich organizacji społecznych działających na rzecz obronności i bezpieczeństwa kraju. Efektem owego braku jest niewykorzystanie pełnego potencjału istniejących organizacji.

Zdaniem autorów zasadne byłoby włączenie – na wzór litewski – organizacji proobronnych do systemu obronnego państwa, a tym samym wprowadzenie rozwiązań prawnych w tym zakresie. Stanowiłoby to znaczne wzmocnienie Systemu Bezpieczeństwa Narodowego poprzez wsparcie organów wchodzących w jego skład oraz wykorzystanie potencjału tych organizacji. Niezbędna jest jednak weryfikacja poziomu wykształcenia członków oraz prowadzonych szkoleń związanych z postawionymi przed nimi zadaniami w zakresie bezpieczeństwa państwa. Organizacje współpracują wprawdzie z organami państwa w ramach porozumień bądź umów, jednak tylko nieliczne z nich są zaangażowane w realne wsparcie organów państwa.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu oraz aktów prawnych stwierdzić można, że:

- polskie przepisy prawne pozwalają w prosty sposób założyć organizację społeczną, lecz brakuje regulacji wskazujących możliwości wykorzystania potencjału organizacji społecznych do wsparcia organów państwa;
- niezbędna jest weryfikacja procesu szkoleniowego organizacji i umożliwienie w szerszej skali realizacji szkoleń dla instruktorów we współpracy z wyspecjalizowanymi formacjami mundurowymi i organami państwa, co pozwoli na skierowanie przeszkolonych osób do realizacji zajęć w organizacji oraz oddziałach przygotowania wojskowego;
- zalecane jest wprowadzenie systemu weryfikacji poziomu wiedzy członków organizacji społecznych działających na rzecz bezpieczeństwa w celu odpowiedniego wykorzystania ich potencjału;
- należy rozważyć możliwość włączenia wytypowanych organizacji społecznych w działania związane z zarządzaniem kryzysowym i ochroną ludności na wzór litewski;
- ze względu na różnorodność organizacji zasadne byłoby wprowadzenie jednolitego systemu weryfikacji członkostwa w organizacji działającej na rzecz bezpieczeństwa, co ułatwiłby współpracę z organami państwa;
- obecnie obowiązujący w Polsce system prawny nie stawia przed organizacjami społecznymi jasnych zadań w ramach Systemu Bezpieczeństwa Państwa. Niezbędne jest więc podjęcie działań zmieniających ten stan rzeczy. Warto posłużyć się rozwiązaniami przyjętymi na Litwie, gdzie Litewski Związek Strzelecki włączony jest do systemu obronnego państwa i wspiera organy państwowe w realizacji zadań związanych z bezpieczeństwem państwa.

Ponadto rekomenduje się poddanie kwestii proobronnych w Polsce regulacjom prawnym i precyzyjne określenie zadań, które – podobnie jak na Litwie – włą-

czyłyby organizacje proobronne do działań obronnych państwa. Brak rozwiązań prawnych uwidocznił się zwłaszcza w trakcie prób podejmowania działań w ramach walki z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2 na początku 2020 r.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczewska M., *Organizacje społeczne jako potencjał obronny państwa*, Warszawa 2020.
- Decyzja nr 168/MON z dnia 7 grudnia 2020 r.
- Husar M., *Ewakuacja zbiorów muzealnych*, <https://www.wojsko-polskie.pl/dgrsz/articles/aktualnosci-w/ewakuacja-zbiorow-muzealnych/>
- Kitler W., *Podstawy teoretyczne przygotowań obronnych państwa w kontekście potrzeb i zadań obronnych*, „Zeszyt Problemy TWO” 2011, nr 1(65).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., rozdz. I, art. 12, Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>
- Kuliczkowski M., *Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce: próba systematyzacji procesualnych oraz funkcjonalnych aspektów przygotowań*, Warszawa 2016.
- Leksykon wiedzy wojskowej*, pod red. M. Laprusa, Warszawa 1979.
- MSBS GROT dla Jednostki Strzeleckiej 4051 Włocławek*, <https://fabrykabroni.pl/2021/07/15/msbs-grot-dla-jednostki-strzeleckiej-4051-wloclawek/>.
- Pietrzak M., *Porozumienie o współpracy żołnierzy z harcerzami*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/486725/porozumienie-o-wspolpracy-zolnierzy-z-harcerzami#>.
- Porozumienie o współpracy z dnia 13.03.2016 r. pomiędzy 15. Główną Brygadą Zmechanizowaną a Fundacją na rzecz Obronności i Bezpieczeństwa Kraju „Combat Alert”*, <https://archiwum-2019-15gbz.wp.mil.pl/pl/pages/rejestr-porozumien-2019-02-04-v/index.html>.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie ogólnych zasad wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony, Dz.U. 2004 r., nr 16, poz. 152.
- Słownik terminów w zakresie bezpieczeństwa*, pod red. J. Pawłowskiego, B. Zdrodowskiego, M. Kuliczkowskiego, Toruń 2020.
- Soboń A., *Proobronność Rzeczypospolitej Polskiej. Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2019.
- Tomczak A., *Rola organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2016.
- Ustawa o obronie Ojczyzny, Dz.U. z 2022 r., poz. 655.

SOCIAL ORGANIZATIONS IN THE IMPLEMENTATION OF PRO-DEFENCE TASKS

SUMMARY

Involvement of social organizations in defence issues is both an opportunity and a challenge for the state, which should properly use the potential of social organizations. The research carried out among the V4 Group countries and Lithuania confirmed that all countries less or more use pro-defence organizations. It is one of the state's security interests. The legal acts that define the participation of citizens in defence issues in Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary and Lithuania are constitutions, which provide the right of citizens to association. The Lithuanian Riflemen's Association, which is a pro-defence organization in Lithuania, included in the defence system of Lithuania, is of particular importance. A clear specification of the tasks, rights and obligations performed by pro-defence organizations is required. The authors recommend that pro-defence issues in Poland should be defined in a similar way like in Lithuania, including pro-defence organizations to the state's defence activities.

KEYWORDS: pro-defensiveness, social organization, security

